

Kohalik omavalitsus kui partner täiskasvanute õppimise toetamisel

Autorid: Mai Timmi ja Heleriin Jõesalu, Kasvulava OÜ

Pealkirja vaadates võib esmalt tunduda, et midagi on justkui valesti. Kohalik omavalitsus ja täiskasvanute õppimine – mis neis ühist? Seadusega ju pole omavalitsusele täiskasvanute õppimise toetamise kohustust pandud, valla rahakotti ka keegi selle koha pealt ei täida, paljude omavalitsuste allasutustena tegutsenud täiskasvanute gümnaasiumidki on paljuski riigi hallatavate koolide koosseisus. Riigi tasandil paistab selles vaates tegevusi küllalt olevat ja ega omavalitsuste praegune lai kohustuste spekter ei võimaldagi kuigi loovalt täiendavaid lisaülesandeid omavalitsuse spetsialistidele otsima hakata.

Ometi on autorid pealkirja kirjutades just nii mõelnud, nagu kirjas on. Selles artiklis vaatame esmalt probleemi olemust ja püüame vastata küsimusele, miks peaks kohalikku omavalitsusse puutuma täiskasvanute õppimine. Ja kui oleme head lugejat selles veennud, uurime lähemalt võimalusi, kuidas seda teha.

Elukestev õpe – romantiline unistus, tegelikkus või paratamatus?

Tark inimene noogutab ikka kaasa, kui elukestvast õppest räägitakse. Elukestev õpe oma olemuselt ei ole meile enam võõras – see on paratamatu, inimeste teadmised ja oskused arenevad koos ühiskonna muutuste ja tehnoloogia arenguga. Kas Eestis on aga elukestev õpe rohkem tegelikkus, paratamatus või pigem romantiline unistus? Alus-, põhi- ja keskkharidusega on õppe eesmärgid ja rollide jaotus riigi tasandil üsna selged, kutse- ja kõrghariduses samuti. Formaalõppes veedetud aeg on meile harjumuspäraselt tuttav. Ometi veedame suurema osa oma elust just täiskasvanuna. Mis siis tuleb pärast kohustuslikku kooliaega?

Siin saame rõõmustada – Eesti rahvas õpib praegu rohkem kui kunagi varem. See tähendab, et pea igale viiendale täiskasvanule on elukestev õpe **tegelikkus**. Õpitakse näiteks kutse- või kõrgkoolides ehk formaalõppes, aga üha rohkem ka mitteformaalõppes ehk koolitustel, seminaridel, õpiringides, veebikursustel jne.

Selles rõõmusõnumis on paraku peidus ka pöördvõrdeline trend – õpivad ikka rohkem need, kel on varasem ja pigem positiivne õppimise kogemus, oskused ja väljakujunenud õpiharjumused. Kuidas aga toetada just nende täiskasvanute eneseteostust, kel kõike eelnevat napib, kellele toimetulek erinevates elurollides ja kohanemine muutustega ei ole alati kergete killast? Nende jaoks on õppimine justkui **paratamatus**, kuid paraku on sama paratamatu ka nende õppesse mittetulemine. Sageli nad õppimise juurde ise ei jõua, küll aga on üsna tõenäoline, et omavalitsusse jõuavad nad koos esilekerkinud probleemidega. Ja siis oleme taas olukorras, kus tagajärgedega on vaja tegeleda, ent põhjus ei kao kuhugi.

Just selle paratamatusega seisame me tänapäeval silmitsi. Meil ei ole omavalitsuse tasandilt vaadatuna mingit võimalust jätta täiskasvanueas õppimist tähelepanuta, mõistmata selle olulisust ja soodsat mõju omavalitsusele. Samuti ei ole kuigi mõttekas jääda ootama ja lootma teistele.

Kas teadsid, et

- Eesti täiskasvanud elanikkonnast (vanuses 25–64 eluaastat) oli 2019. aastal keskhariduseta 9,9% ehk umbes 83 000 inimest. Ja kuigi üldine protsent on vähenemas, siis nooremates vanusegruppides on see eriti murettekitav, 20–24-aastaste seas on see 20,1% ehk ligi 13 000 noort täiskasvanut. (Savisto 2020)
- Kõige haavatavamad on põhi- või keskhariduseta inimesed, sest võrreldes kõigi 25–64-aastastega on nende töötuse määr suurim ja töötõus osalemise määr madalaim (Savisto 2020). 25–60-aastastest põhiharituteist oli aastatel 2002–2009 hõivatud 67% mehi ja 57% naisi, keskharituteist oli hõivatud vastavalt 81% mehi ja 72% naisi. (Valk 2016)
- 55–64-aastaste seas on elukestvas õppes osalejate protsent keskmisest ligi kolm korda madalam ehk 10,6%. Vanemaealiste elukestvas õppes osalemine on aastate jooksul ka kõige aeglasemalt kasvanud. (Savisto 2020) OECD riikide kogemus aga näitab, et haridustasemel ja oskustel on pensionieelikute ja -ealiste tööturul osalemisele suur mõju: paremate oskustega inimesed töötavad vanemas eas kauem (Valk 2016).

See on Eesti statistika, ent vaadates neid samu numbreid maakonniti, ei leia me ühtegi, kus eelnimetatud näitajatega oleks liiga hästi. Ja kuigi omavalitsuste tasandil alati kõiki numbreid ei leia, võib julgelt aluseks võtta maakonna näitajad.

Haridustee jätkamine on oluline nii inimese kui ka ühiskonna seisukohast. Tõendavad ju uuringudki, et varane õpingute katkestamine toob kaasa kulusid või vähendab tulusid nii üksikindiviidile (madalamad palgatulud, kehvemad tervisenäitajad) kui ka ühiskonnale laiemalt, olgu seda siis otseste rahaliste kulude (saamata jäävad maksud, kõrgemad sotsiaalkulud) või üldisema heaolu vähenemise kaudu (rohkem kuritegevust, vähem kodanikuaktiivsust (Anspal jt 2011)).

Õpingute katkestamisel ja lühikesel kooliteel on ka oma varjupool. Mida madalama haridustasemega on lapsevanem, seda suurem on tõenäosus, et ka tema lapse koolitee võib jääda lühemaks. Siin tulevad mängu õppimisega seotud hoiakud.

Majanduslikult on ilmselgelt kulutõhusam panustada haridustaseme kasvu ning mõista, et siin ei piisa ainult koolidest ja nende rohketest paindlikest võimalustest. See ei juhtu iseenesest, midagi on veel vaja.

Mis oleks, kui prooviks esmalt vaatenurka vahetada?

Kas õppimine täiskasvanueas on iga inimese isiklik asi või meie ühine panus ühiskonna arengusse? Üks on kindel – igas omavalitsuses on olemas täiskasvanud õppijad. Ülo Vooglaiult kõlab mõte, et õpe on vaid vahend, aga vahendiks saab miski vaid eesmärgi suhtes. Mis siis ikkagi võiks olla kohaliku omavalitsuste eesmärk oma täiskasvanud õppijate toetamisel?

Suurem koostöö omavalitsuses töötavate spetsialistide vahel

Seminaridel astus ühe esinejana üles Monika Sarapuu Saaremaa vallast, jagades oma kogemusi ja mõtteid seoses oma varasema tööga sotsiaaltöö- ja lastekaitse spetsialistina kui ka praeguses ametis juhtumikorraldajana. Tema kogemusest jäi väga selgelt kõlama mõte, et sotsiaaltöö ei tohi piirduda vaid passiivsete lahendustega, mis pakuvad toetusi ja aitavad kuidagi vee peal püsida. Inimesele tuleb mõelda tervikuna ja temaga üheskoos arutada, et ehk on just haridustee jätkamine üks võimalus tema toimetuleku parandamiseks. Monika ei teinud lisatööd, keegi ei käskinud tal selliselt oma tööle läheneda, ta võttis ise initsiatiivi. Nii jõudsidki tema toel Kuressaare Täiskasvanute Gümnaasiumisse päris mitmed uued õppijad. See, mida Monika tegi, oli vaatenurga vahetamine ja koostööpartnerite nägemine haridusvaldkonnas. Omavalitsuse sotsiaal- ja haridusspetsialistide omavaheline suurem koostöö on vajalik, et toetada inimest kogu tema elukaarel. Õppimisvõimaluste toetamisega seoses võiksime veel pilgud pöörata ka kultuuri- ja noortevaldkonda. Ka sealt leiame haakuvaid tegevusi, mis juba praegu toetavad täiskasvanuna õppimist. Küll aga on küsimus, kas piisavalt koordineeritult ja teadlikult?

Kohaliku omavalitsuse selge strateegiline vaade

Aastaid tagasi domineeris kohalike omavalitsuste arengukavasid sirvides üsna ühemõtteline lähenemine – omavalitsuse jaoks lõpevad hariduse teemad parimal juhul keskkoolidega. Nüüd on olukord muutumas. Elukestva õppe märksõna on paljudes arengukavades juba kasutusel ja tõdemust, et ilma pidevalt õppimata ei saa, kohtab palju. Artikli autorid uurisid mõningaid arengukavasid ja selle lisadokumente. Mistõttu võib alljärgnevat peegeldust nimetada olulisemateks märkamisteks, mitte lõplikuks ja kõigile arengukavadele laiendatavaks tõeks.

Mis jäi silma? Üsna levinud on see, et elukestvalt õppimine on oluline eelkõige visiooni tasemel. Näiteks: „*Mitmekülgse, kaasaja nõuetele vastava kvaliteetse alus-, põhi-, kesk-, täiskasvanu- ja huvihariduse andmine ning hariduse väärtustamine*” või „*Elukestva õppe valdkonna visioon 2035+: Meie inimene on märgatud, haritud, teadlik oma võimalustest ning osaleb aktiivselt elukestvas õppes*”. Tegevuste tasemele jõudes jääb aga teema suuresti kajastamata.

Leidus ka selliseid näiteid, kus just täiskasvanute õppimisega seonduv ei olnud ei probleemina ega eesmärgina kirjeldatud, kuid esines tegevuskavas: „*Elukestva õppe korraldamine täiskasvanuhariduses, vajalike koostöövormide loomine ja toetamine. Ümberõppe soodustamine ja haridustee katkestanud täiskasvanute tagasitoomine tasemeõppesse*”. Samas plaaniti seda kõike teha ainsatki eurot kulutamata. On ka neid arengukavasid, kus on juba väga selgelt mõistetud ka madalama haridustasemega täiskasvanute probleemi kohaliku omavalitsuse jaoks, ent sekkumised, mida selleks kavandatakse, on „teavitamine ja kommunikatsioon” ning „õpetajate järelkasvuga tegelemine”. Jäägu see lugejate arutleda, kas selliselt toimetades jõuab tõhusalt tulemusteni või mitte.

Meil on veel kõvasti arenguruumi, et mõelda selgemaks, milline on kohaliku omavalitsuse roll strateegilisel tasandil. Ja seda, et roll on, usume kohe päris kindlasti. Praegu lihtsalt napib häid praktikaid ja näiteid sellest, kuidas omavalitsustes selle teemaga toimetada.

Kuidas muidu ilma elukestvat õpet mingilgi viisil soodustamata ja toetamata saaksime täita neid visioone, millest on arengukavad pungil, sisaldades sõnu „uuenduslik”, „arukas”, „nutikas”, „tark”, „õnnelik”, „ettevõtlik”?

Kas ressursse on alati juurde vaja või saab olemasolevaid nutikamalt jaotada?

Ühe mõttena, mis samuti seminaridel kõlama jäi ja mis sentigi lisaraha ei nõua, on omavalitsuste ja maakondlike arendusorganisatsioonide korraldatavate projektitaotlusvoorude prioriteetide ülevaatamine. On selge, et ametnike töölauale väga palju täiendavaid ülesandeid juurde ei mahu ja teada on seegi, et rahastusega saab arenguid väga selgelt suunata. Mis oleks, kui kohalike omavalitsuste toetuste üks väga selge prioriteet oleks edaspidi kogukondlike õpivõimaluste toetamine erinevatele sihtrühmadele? Mõnusates külamajades ja kogunemiskohtades toimuksid õpitoad, enesearengut ja -teostust toetavad tegevused, mis julgustaksid kogukonnaliikmeid süsteemsemalt ja pidevalt omavahel kohtuma, looksid võimalusi avastada endas peidetud potentsiaal ja julgustaksid õppima. Eakad suurendaksid oma digipädevusi ja hoiaksid end kursis muutustega, pööraksid rohkem tähelepanu oma tervisele, tehes tervislikke valikuid, sh hoolitseksid seeläbi oma vaimse tervise eest. Ehk julgustaksid sellised algatused ka erivajadustega inimesi väiksemates kogukondlikes koostlustes osalema ja kodust välja tulema. Need täiskasvanud, kelle haridustee on katkenud mõnda aega tagasi, saaksid kogukonna toel tulla ja olla ning parimal juhul saada positiivse õpikogemuse, taastada usu endasse kui õppijasse!

Tõsi, kuna raha on alati piiratud ressurss, siis ehk mõni jaanituli saaks veidi lahjema eeskavaga, ent laiemat kasu näeksime me selles, et

- 1) elanikkonna tulevikuoskuste areng on toetatud (meeskonnatöö, suhtlemisoskus, eneseanalüüsioskus jne);
- 2) kogukondlikud algatused on püsivamad ja regulaarsemad;
- 3) eakad ja praegu vähemaktiivsed ühiskonnagrupid saavad reaalseid oskusi igapäevaste väljakutsetega toimetulemiseks (näiteks digiteenused) ja turgutust vaimsele tervisele;
- 4) eakate aktiivsena hoidmine aitab edasi lükata hooldusvajaduse tekkimist ja toetab nende iseseisvat hakkamasaamist.

Meie oleksime valmis nende kasude nimel vähem tuntud bändi saatel jaanitulel tantsima küll!

Kokkuvõtteks

Homne ei ole enam kunagi selline nagu on tänane või oli eilne. Ja on meie kätes, kuivõrd oleme homseks valmis. Selleks peame kohanema, kohanduma ja tegema asju teisiti kui oleme harjunud. Kohalik omavalitsus saab olla partner täiskasvanute õppimise toetamisel ja paljuski on ta seda ehk enese teadmata juba nüüdki. Aga see roll ei ole teadvustatud ja selles on hulga rohkem potentsiaali peidus, millest saaks sündida veelgi rohkem kasu nii elanikele, omavalitsuse tulubaasile kui ka kahtlemata piirkonna mainele. Meid on siin Eestis piisavalt palju ja samas piisavalt vähe, et mõista igaühe vajalikkust, toetada tema toimetulekut ja hakkamasaamist.

Kellele siis ei meeldiks elada suurepärase elukeskkonnaga, tugevas, arukas ja uuendustele avatud omavalitsuses, kus on rahulolevad inimesed ja mitmekülgsed võimalused eneseteostuseks? Meile meeldiks. Just selliseid visioone omavalitsuste arengukavad juba sisaldavad. Kui sealt veel samm edasi teha ja nende visioonideni jõudmist ka elukestva õppe kaudu kõige laiemas mõttes toetama asuda – nii mõtteviisilt, strateegilist vaadet kohendades kui ka prioriteete seades –, oleme igal juhul oma purjed õigesse suunda sättinud.

Artikkel on saanud inspiratsiooni ja sisendit Andrase ellu kutsutud AGENDA projekti raames toimunud kohalike omavalitsuste haridus- ja sotsiaaltöö valdkonna spetsialistidele suunatud

seminaridest. Seminare tegi koolitusettevõtte Kasvulava 2021. aasta esimesel poolaastal. Kokku toimus viis seminari, millest võttis osa 206 inimest, sealhulgas 116 kohalike omavalitsuste töötajat.

Kasutatud materjal:

Anspal, S., Järve, J., Kallaste, E., Kraut, L., Räs, M. L., Seppo, I. (2011). Õpingute ebaõnnestumise kulud Eestis. Eesti Rakendusuuringute Keskus CentAR, Haridus- ja Teadusministeerium.

Savisto, T. (2020). [Täiskasvanuhariduse valdkonna statistika põhinäitajad](#). Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

Valk, A. (2016). [Madala haridustasemega noored](#). Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.